

sten og videre ud over Tyskland og at pege på Preussen som den tyske stat, der skulde lede samlingsprocessen.

Sammen med Erik Møllers bog, *Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860*, og forskellige danske brev- og memoireudgivelser er Wetzels bog uundværlig for den, der vil udrede de ofte spegede tråde, der blev spundet i årene umiddelbart før opgøret i 1864, og den udfylder i nogen grad et tomrum ved særligt at belyse forholdene i Holsten. Det må hertil føjes, at det er lykkedes Jürgen Wetzel at finde Theodor Lehmanns efterladte papirer, ligesom han har udnyttet det augustenburgske Primkenau-arkiv og forskellige andre brevsamlinger. Det er for så vidt bemærkelsesværdigt, fordi slesvig-holstenske politiske breve fra den nationale rejsnings tid i modsætning til de danske er så fåtallige.

H. V. Gregersen

Anders Monrad Møller: Københavns handelsflåde 1814–1832. En historisk statistisk detailundersøgelse. Akademisk forlag, København, 1974.

Den trykte statistik over Danmarks handelsflåde går tilbage til 1832. I Anders Monrad Møllers bog »Københavns handelsflåde 1814–1832« foretages en udvidelse af statistikken bag ud i tid for Københavns vedkommende. Valget af 1814 som begyndelsesår må dels ses ud fra Napoleonskrigenes ophør og dels ud fra den ofte divergerende opfattelse af perioden med den store landbrugskrise 1818–28. Kendt er således diskussionen mellem M. L. Nathanson og C. N. David om, hvorvidt Nathanson i 1832 med rette kunne hævde, at der var økonomisk fremgang efter Napoleonskrigene. Som en af indikatorerne herfor anførte Nathanson tal for handelsflådens størrelse. David skabte tvivl om tallenes pålidelighed, da han henviste til en ommåling af de danske skibe i 1825, uden at Nathanson var i stand til nærmere at redegøre for ommålingens konsekvenser.

Monrad Møller har ikke alene ved gennemgang af primærmateriale med angivelser af de enkelte skibes drægtighed muliggjort en samlet statistik; men han har endvidere ved at følge de enkelte skibe gennem hele perioden kunnet beregne konsekvenserne af den nævnte ommåling i 1825 og den efterfølgende i 1830. Den opstillede statistik har derved kunnet korrigeres, så den er sammenlignelig for hele perioden 1814–32 og for den følgende periodes trykte statistik.

I bogens første del gennemgås de anvendte kilder, og der redegøres for den anvendte metode. Oplysningerne om de enkelte skibe er således indsamlet fra fem forskellige kildegrupper. De enkelte kildegrupperes pålidelighed og fuldstændighed behandles, bl. a. ved indbyrdes konfrontation mellem kilderne. Registreringen fra flere kilder indebar, at oplysninger om samme skib for samme år fandtes flere steder. Inden den videre bearbejdning af det indsamlede materiale blev derfor foretaget en identifikation, således at samme skib ikke indgår i statistikken flere gange. Forfatteren redegør i den forbindelse for vanskelighederne ved identifikationen og ved valget mellem uforenelige angivelser i de forskellige kilder. Selv om han nok med rette hævder, at afgørelsen i sidste instans beror på et skøn, anføres dog flere eksempler på, at en kombination med oplysningerne fra nærtliggende år har mindsket disse vanskeligheder. Det registrerede materiale overførtes til slut til hulkort med henblik på maskinel bearbejdning. For hvert skib anvendtes tre kort for hvert år.

Fordelen ved anvendelse af EDB fremgår af bogens anden del, hvor det indsamlede materiale analyseres. Den opstillede statistik viser, at der efter freden i 1814 skete en kortvarig, men kraftig opbygning af den københavnske handelsflåde. Fra knapt 17.000

kmcl i 1814 steg den til 26.000 kmcl i 1816. Fra da af skete imidlertid et jævnt fald indtil 1825, overensstemmende med tidligere viden om den københavnske handels vanskeligheder. 1825-31 stabiliseredes handelsflåden en anelse under niveauet for 1814. Bemærkelsesværdigt er dog det forholdsvis langsomme fald i perioden 1816-25. Samtidig viser opgørelser over besejlingen af København, at det enkelte skib foretog flere rejser på København pr. år i slutningen end i begyndelsen af perioden. Disse forhold sammenholdt med oplysninger om de udsejlede skibes destinationer viser, at den oversøiske aktivitet for 1807 forsøgte retableret straks efter freden, men forgæves. Samtidig var der dog i hele den undersøgte periode en ikke ubetydelig aktivitet på mere nærliggende markeder. Det må, som forfatteren også gør, bemærkes, at resultaterne bygger på skibenes drægtighed, og ikke på bestuvningen.

I en række mindre afsnit behandles handelsflådens sammensætning. København synes under opbygningen af flåden 1814-16 at have været afsætningsplads for ældre udenlandske skibe. Under den følgende periodes fald og stagnation gav det sig udslag i en stigende andel af ældre skibe. Ejerforholdene belyses, bl. a. påvises en vis specialisering mellem rederne ved valg af operationsområde, og der foretages en redegørelse for udbredelsen af de forskellige skibstyper gennem perioden.

Bogens undertitel »En historisk statistisk detailundersøgelse« angiver et begrænset sigte. Alligevel kan det konkluderes, at den ganske vist noget omstændelige redegørelse for materialet og dets bearbejdning giver et metodisk sikkert eksempel på arbejde med kvantitativt kildemateriale, og at der samtidig opnås afgørende ny viden om de generelle økonomiske forhold i perioden.

Per Boje

C. F. Holm: Bidrag til Sundtoldens Historie. Reprografisk genudgivet og forlagt af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, København, 1975. 207 s.

Bidragene til Helsingørs historie er talrige og gode. Ud over selvstændige bøger fremkommer der næsten hvert år artikler i »Fra Frederiksborg Amt«, siden 1906, og i »Årbog udgivet af Handels- og Søfartsmuseets Venner«, siden 1942. I 1960 genudgav Kronborgmuseets daværende direktør, Knud Klem, »M. Galschiøt: Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede. 1921,« og i 1972 udsendte han, stadig leder af bymuseet på Marienlyst Slot, »Helsingør. Vandringer i by og egn«. 1971 offentliggjorde Landsarkivet for Sjælland m. m. ved arkivar Andreas Jørgensen som det første bind af registraturer over rådstuearkiver en meget grundigt kommenteret oversigt over sundbyens arkivalier fra 1426 til op i 1870'erne. Som et bidrag til den by- og miljøpleje, som i de seneste år har gjort den gamle købstad endnu mere attraktiv, udsendte Nationalmuseet i 1973 »Historiske huse. Fortegnelse over bevaringsværdige ældre bygninger i Helsingør«. I 1975 har Det Nationalhistoriske Museums nyudnævnte direktør, Povl Eller, som årbog 1974 fra Frederiksborg Amts Historiske Samfund fået udgivet en fornemt illustreret redegørelse for »Borgerne og billedkunsten på Christian 4.s tid. Uddrag af Helsingørs skifteprotokoller 1621-1660«. Og nu i 1976 er Ludvig Boesens beskrivelse fra 1757 af »Auricula Benedicta« blevet genudgivet.

Med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd er optrykt C. F. Holms »Bidrag til Sundtoldens Historie, navnlig dens indre Udvikling, eller Sex og tredive Aar under Øresunds Toldkammer. Kjøbenhavn. 1855«.

Nyudgaven fremtræder udmærket i teknisk henseende, men giver iøvrigt eksempler på næsten alle de undladelsessynder, der kan begås i en sådan anledning. Der er intet forord, som fortæller, hvorfor bogen er fundet værdig til genudgivelse, og der orienteres